

Àjọ
Tourette
Tí Ìlú Ameríkà

Ìtanilólobó. Ìwádíí. Àtílẹ̀yìn.

'Kí ni Àkójọpò àmì àisàn Ìfàró Iṣan lójijì (Tourette Syndrome)?

42-40 Bell Blvd., Suite 205, Bayside, NY 11361 Tourette.org 888-4TOURET

Tîiki (Ìfàrò ɪşan lójiji), Àwọn ɪşişẹgbòdì Tîiki, ati àiléra Tourette Syndrome

Tîiki (Ìfàrò ɪşan lójiji) jẹ iyíkiri ɪşan atí òhùn tí kò şeé dádúró. Wọn jẹ àwọn ohun tó wọpọ láàrín egbé awọn ọmọde tí idàgbàsóké ninu ọpọlọ wọn kò şe déédéé, àpapọ orúkọ àìşedéédéé yì ní ɪşişẹgbòdì Tîiki, fún ẹnìkòòkan tó baní ní àìşedéede yii, orúkọ rẹ nǵe Tourette Syndrome, àìşedéédéé Tîiki tí o le (Aláwọ̀ọ̀ká tàbí olóhùn) àti ɪşişẹgbòdì Tîiki tó le tí a kò tii fi ìdí rẹ múlẹ̀. Ƴàtò tó wà láàrín àwọn àìşedéédéé Tîiki meṭa yì ní irúfẹ Ƴàrò Ƴan lójiji (Tîiki) tó bá wà, (aláwọ̀ọ̀ká, olóhùn/oní iró, tàbí mejeeji) ati iye igbà tí ɪşişẹgbòdì naa ti wà lára. Àwọn èniyan tó ní Tourette Syndrome (TS) ti ní ó kéré

tan tîiki aláwọ̀ọ̀ká méji (moto tics) àti ó kéré tán ọkan ninu àwọn àkójopọ ɪfàrò ɪşan ohùn òjiji/oní iró (vocal/phonetic tic) láàrín ọdún kan ó lé sẹyin. Ní ɪyàtò, awọn ẹnì-kòòkan tí ó ní Ƴàrò Ƴan lójiji tí ó le, ní yálà Tîiki aláwọ̀ọ̀ká (moto tics) tàbí Tîiki ti ohùn tí ó wà lára wọn fún ọdún kan ó lé ati awọn ẹnì tí wọn ní àìşedéédéé Tîiki tí a kò tii fi ìdí rẹ múlẹ̀ tí ó sì ti wà lárà wọn fún igbà tí ó dín ní ọdún kan.

Tîiki aláwọ̀ọ̀ka (motor tics)

Tîiki aláwọ̀ọ̀ka (Motor tics) jẹ awọn Tîiki tí ó n fa iyíkiri. Àpẹrẹ awọn Tîiki aláwọ̀ọ̀ká ní şíşéjú pàkò, fífúnjúpò, ɪfàrò erigi, títe orí/ orí gbígbò, gígúnjìká, nína ọrùn àti nina apá. Àpẹrẹ awọn Tîiki aláwọ̀ọ̀ká tí ó le ni àkójopọ awọn ɪşan tàbí àkójopọ iyíkiri, àwọn èyí máa n farahàn dièdìe ati pèlú afojúsun, (fún àpẹrẹ, títiro eşẹ, pípòdòyì, fífò).

Ƴàrò ɪşan òjiji ti ohùn/iró

Ƴàrò ɪşan òjiji ti ohùn (iró) jẹ awọn tîiki (tics) tí ó maa n gbé ohùn jáde. Àpẹrẹ awọn tîiki ni fífi imú run nńkan, kíkò ọ̀nà-ọfun, kíkùn-hùn-hùn, dídún ati pípariwo. Àwọn Tîiki olóhùn tó le jẹ awọn ọ̀rọ̀ tabi gbólóhùn tí a dámò tabi èyí tí a kò dámò şugbon tí ó maa n şełẹ leraléra tabi lẹ̀kẹ̀kọ̀kan. Ni idá 10-15% awọn ɪşẹ̀lẹ̀, awọn ọ̀rọ̀ lè má bójúmu (fún àpẹrẹ, ɪşokúşo, ọ̀rọ̀ ẹ̀gà̀n ẹ̀lẹ̀yàmẹ̀yà, tàbí awọn ọ̀rọ̀ miíràn ati awọn gbólóhùn ọ̀rọ̀ tí kò şe itẹ̀wọ̀gbà láwùjọ). Irú Ƴàrò Ƴan lójiji ti ohùn yii ni à n pè ni koporolalia (coprolalia), èyí tí wọn maa n sàfihàn tàbí bu ẹnu àtẹ̀ lù lori ayelujara bii àmi TS tí ó wọpọ̀, sibẹşibẹ, koporolalia kò pọ̀n dandan fún àyèwò TS ati, nigba tí TS bá ti wà lara ẹnìkan, kíşe àmi tàbí àpẹrẹ pé yoo rì bẹ̀tẹ̀ titi láláláí.

Ìfarahàn ati bi TS ̀e lágbára tó

Ìfàro iṣan òjiji (tîki) maa n farahan láàrín awon ọmọde tí ọjó-orí wọn wà láàrín ọdun marun sí meje (5 - 7) pupọ ninu wọn maa n ní Ìfàró Iṣan lójiiji alawọka ti agbègbè orí ati ọrùn. Wọn maa n pò si wọn sì maa n lagbara sí láàrín ọmọ ọdun mejo sí mejila (8-12). Púpọ̀ àwọn eniyan tí ó ní TS maa n ni ifarahàn àyípadà nígbà tí wọn bá fẹ́ẹ̀ bálágà tán, àwọn miíràn tilẹ̀ maa n bó lẹwọ̀ Ìfàró Iṣan lójiiji náà patapata. Díẹ̀ ninu awon eniyan tí ó ní TS n tẹsiwaju lati ní tîki tí ó le, tí kò sì lẹ títí tí wọn fi dàgbà.

Ìgbélewọn tîki lè jẹ̀ èyí tó mọ̀ níwọn tàbí èyí tó lé, ní igbà miíràn, ó lè jẹ̀ ipalára tí ara eni ati àìlera. Bi tîki enikan ̀e le to tàbí bí iye igba tí ó maa n ̀e eni naa maa n yípadà sí -- idí tí èyí fi ̀e lẹ̀ kí di mímọ̀ nígbamiíràn, àti nigbamiíràn, ní idáhùn sí awon kókó àtinúwa ati àtòdewá, èyí tó jẹ̀ mọ̀, wàhàlà, ipòrúuuru, idùnnú, rírẹ̀, àtí àisàn.

Awon eniyan melo ni TS n pa làra?

Botilejẹpe a lérò pe TS ati Awon Ìṣiṣẹ́gbòdì Tîki (Tic Disorders) kò wọpọ̀ nigbakanri, o ti wá hàn gbangba pe wọn wọpọ̀. Àwọn èsì iwáadíí yàtò, ̀sùgbón àwọn iṣirò tó wà lẹwọ̀lẹwọ̀ fi hàn pé 1 nínú ọmọ 160 láàrín (idá kan 0.6%) ọdún 5 sí 17 ní ilẹ̀ Amẹ́rika ní TS ati pe, ọkan 1 nínú 100 ọmọ (idá kan -1%) ní TS tàbí irufẹ̀ Ìṣiṣẹ́gbòdì Tîki miíràn. TS ní ipa lori gbogbo awon èyà, egbé èyà, ati awon ọjó orí sùgbón ó wọpọ̀ láàrín awon ọmọ ọkunrin ní ilọpo mọta sí mọrin (3-4) ju awon ọmọbirin lọ.

Kíni ó n fa TS?

Ohun tí ó n fa TS ati awon Ìṣiṣẹ́gbòdì Tîki kò tì di mimọ̀. Àwọn ohun ti n ̀e okùnfà tîki jẹ̀ àjogúnba, àwọn jiini (genes) naa maa n se okùnfà níní tîki fún ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀, iyen tí kii ba se fún gbogbo eniyan pàápàá. Àyíká, idàgbásókè tàbí àwọn kókó miíràn lè ̀e okùnfà àwon Ìṣiṣẹ́gbòdì yii sùgbón lẹwọ̀lẹwọ̀ a kò tii ̀e àfihàn asojú tàbí iṣẹ̀lẹ̀ kankan. Nitorinaa, ó ̀eṣe kó jẹ̀ pé àjọṣepọ̀ alágbara tó wà láàrín àbùdá eni ati awon koko miíràn tó yàtò fún onikaluku ni o n se okùnfà ipò-ara TS ati Ìṣiṣẹ́gbòdì Tîki ní àgọ̀ ara. Awon iwáadíí ijinlẹ̀ ti n lẹ lẹwọ̀ lati wa awon jiini (genes) ati awon nkan miíràn tí ó fa idagbasoke awon Ìṣiṣẹ́gbòdì ara wọnyi.

Bawo ni a ɛ le toju TS ati àwọn Ìṣiṣẹ̀gbòdì tîkì mîrà̀n?

Ní ọ̀pọ̀ ìgbà, àrùn tîkì kîṣé ohun àrùn tó lágbára, ati pe kò nílò itójú. Ní gbogbo ìgbà, ó ɛ pataki lati kọ ẹ̀ni tó ní àkùdẹ̀ naa ati àwọn eniyan tó sún mọ̀ ní ẹ̀kọ̀ nípa àrùn TS ati lati pèsè atilẹ̀yin tí ó yẹ ní gbogbo awọn ọ̀na (ilẹ̀-ìwé, ibi ị̀ṣẹ̀, ilẹ̀).

Nígbàtí àrùn tîkì (tics) bá di ị̀ṣoro tàbí nígbàtí ó bá bèrẹ̀ sí dabarú igbésí aye ẹ̀ni lójoómọ̀, itójú tó jẹ̀ mọ̀ ti iwà tàbí òògùn òyìnbò lè di lílò. Nitoripe alaisan kan yàtò sí òmíràn, aláìsàn naa tàbí àwọn mọ̀lẹ̀bí rẹ̀ gbọ̀dọ̀ ɛ́ṣiṣẹ̀ pẹ̀lu onísẹ̀gùn lati piyamò ètò itoju tí ó yẹ. Mímọ̀ ọ̀nà itójú ti o múnádóko julọ̀ lè gba àkókò diẹ̀. Onísẹ̀gùn le gbani lámòràn lati kọ̀kọ̀ toju awọn àkùdẹ̀ alárinpọ̀ tí ó bá jẹ̀ pé àkùdẹ̀ yẹ̀n ní dani láàmú tàbí tí ó bá le ju àrùn tîkì lẹ̀. Ó ɛ́bà maa ní dára lati bèrẹ̀ pẹ̀lu itójú tó pẹ̀ye, iyèn itójú tí kò ɛese kó fa àkùdẹ̀ kankan sí ara.

Kini Ẹ̀kúnrẹ̀rẹ̀ Ẹ̀dásì Ìhùwàsí fún Tîkì (CBIT)?

A ɛ̀ ą̀bẹ̀yẹ̀wò rẹ̀ ní ilẹ̀ iwòsàn meji tó yàtò, Ẹ̀kúnrẹ̀rẹ̀ Ẹ̀dásì Ìhùwàsí fún Tîkì (CBIT) jẹ̀ itójú aláiloògùn to ní lo awọn ọ̀nà itójú tó jẹ̀ mọ̀ yíyí iwà ẹ̀ni pada pẹ̀lu ẹ̀kọ̀ tó ń ɛ̀ odiwọn láàkàyè ẹ̀ni àti àwọn idásì ìhùwà tó dá lori bi ara ɛ̀ ní ɛ́ṣiṣẹ̀ sí. CBIT pín sí abala méta tó ɛ̀ pataki:

- (a) kíkọ̀ aláìsàn lati ní mọ̀ nípa àrùn tîkì síi;
- (b) kíkọ̀ aláìsàn lati hùwà míràn tí ó yàtò nígbà tí wọn bá ní imọ̀lára pé ị̀ṣesí tîkì fẹ̀ ɛ̀ wọn; ati
- (c) ɛ́ṣiṣẹ̀ àyípadà sí awọn ị̀ṣẹ̀ ojoojúmọ̀ ní ọ̀nà tí ó lè ɛ̀ ìrànwò lati dín àrùn tîkì kù

Ìtójú nipa oògùn (Pharmacotherapy) iyèn oogun fún àrùn tîkì atí àwọn àkùdẹ̀ ara mîrà̀n tí wọn jọ̀ maa ní wáyé papọ̀

Haloperidol (Haldol), pimozide (Orap), ati aripiprazole (Abilify) nikan ni awọn oògùn ti àjọ̀ tó ní sí Oúnjẹ̀ ati Oògùn ní ilẹ̀ Amẹ̀ríka (FDA) fọ̀wọ̀ sí lati toju àrùn tîkì. Ẹ̀wẹ̀ nitori pe gbogbo awọn oògùn mètẹ̀tẹ̀ta yii ɛese kò ní agbara lati fa ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ àkùdẹ̀, ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ awọn onísẹ̀gùn maa ní bèrẹ̀ pẹ̀lu lilo “off-label” (iyèn awọn oogun tí àjọ̀ FDA kò fọ̀wọ̀ sí lati fi toju àrùn tîkì) ti guanfacine tàbí clonidine. Àwọn oogun mejeeji yii ní èròjà alpha-adrenergic agonist, wọn sì jẹ̀ oogun tí a fọ̀wọ̀ sí fún itójú èjẹ̀ ríru. Awọn oogun wọ̀nyi ní a ti rii pe ó munadoko niwontunwọ̀nsi ní mímú àdínkù bá àrùn tîkì tí ó sí báni lára mu.

Àwọn ìṣòro pèlu àwọn àkùdè tó ní wáyé papọ̀ pèlú àwọn àkùdè mìíràn bii ADHD ati OCD, maa ní nílò oògùn lati mú kí aye rọ̀rùn lati gbé fún àwọn aláìsàn tí ó ní àrùn TS. Kíí ṣe ohun tó yani lènu pe àwọn itọ́jú àwọn ipò àgọ́ ara yii naa lè mú àdínkù bá àrùn tńkí. Àwọn ààmì àrùn ADHD tí àifiyèsí, híhùwà láìronù, ati àìfarabalẹ́ maa ní fa ìṣòro lópò ìgbà fún àwọn ọmọ́ tí wọn wà ní ilé-iwé. Àwọn oògùn amúṣeyá bii methylphenidate, lè ṣiṣẹ́ fún àwọn ọmọ́ tó ní àrùn TS ati ADHD. Àwọn oògùn mìíràn tí kíí ṣe amúṣeya, bi guanfacine, clonidine, ati atomoxetine, lè tún jẹ́ anfani. Àwọn àṣàyàn adènà serotonin (SSRIs), bii fluoxetine, sertraline, ati fluvoxamine, ní ṣiṣẹ́ lara àwọn ọdọ́ ati àwọn agbalagba pèlu àníyàn/ OCD. Àwọn àkùdè rẹ́ jẹ́ èyí tó ṣee faradà. Tí a bá gbà ọ́ lámòràn lati lo oògùn, ríi dájú pé oníṣègùn naa dáhùn gbogbo àwọn ibèèrè nípa àwọn anfani ati àwọn ewu.

Àmúṣeyá ọpọ́lọ́ tí ó jinlẹ́ (DBS)

Fún àwọn ọ̀ran tí ó nira júlọ́ tí TS, Àmúṣeyá ọpọ́lọ́ tí ó jinlẹ́ (DBS) ni a lè lò lèhìn tí gbogbo àwọn itọ́jú mìíràn tí ó yẹ ti kùnà. DBS jẹ́ ilàna iṣẹ́ abẹ́ èyí tó si wà labẹ́ àyèwò, èkọ́ ìjinlẹ́ ní lọ́ lori rẹ́ geṣe bii oògùn tó munadoko.

Ṣe àwọn ọmọ́ ile-iwe tí ó ní àrùn TS nílò àwọn ohun èkọ́ tó yàtò bí?

Àwọn aláìsàn tó ní àrùn TS ní òye geṣe bi àwọn eeyan yókù se ni, ṣugbón díẹ́ ninu wọn lè nílò àwọn ohun èkọ́ tó yàtò. Àrùn tńkí, ADHD, OCD, ìṣòro àilèkèkọ́, iwà dagboru, àníyàn, ati àìsedéedé ipò-ọkàn, gbogbo àwọn wọnyi lè dí èkọ́ kíkọ́ lówó. Ìlò àwọn ètò itọ́jú tó péye ati fifààyè gbani bí ó tí yẹ ní iyàrà ikẹkọ́ lè mú ilọsiwaju ba ètò èkọ́ àwọn ile-

uwe tí wọn ni TS lópòlópò. Àwọn tí ó ní ìṣòro kíkọ́ èkọ́ dígbà maa ní jẹ́ àhńfani lilo àwọn ọ̀nà ikẹkọ́ tó bá iṣowó kẹkọ́ wọn mu.

Nigbati àwọn iṣoro ile-iwe ko ba ṣeé yanjú tàbí tí kò ṣeé faradà, a lè nílò àyèwò ìgbélèwọn ètò èkọ́. Ọmọ́ ile-iwe tí ó ní TS lè jẹ́ anfani níní ètò-èkọ́ tó yàtò kan, àwọn ètò bii ètò 504 tàbí Eto Èkọ́ Oníkálùkù (IEP). Àwọn ètò mejeeji wà labẹ́ isàkóso ọ̀fin orílẹ̀-èdè, pèlu bí àwọn Ètò 504 se jọ mọ́ Abala 504 tí Ọ̀fin Ìmúpádàbòṣípò, tí Ọ̀fin fún àwọn ọmọ́ Aláàbò-ara ní Ilẹ̀-Amẹ́rika ati àwọn IEP si jọ mọ́ ofin àwọn Aláàbò-Ara (IDEA). Tí ọmọ́ naa bá ní àkùdè lára ṣugbón tí kò nílò ètò èkọ́ tó yàtò (kíí ṣe nkan kan naa bii àwọn kilasi eto-ẹkọ́ pataki), ẹnì naa kò lè pegedé fun IEP ṣugbón yoo ní ètò lati gba ilé ati àwọn iyipada nípasẹ́ Eto 504 kan.

Nigba ti a ti mọ pe àrùn tńkí jẹ́ èyí tí èèyan kò nípa lori rẹ́, a lè túmọ́ àwọn iwà tó jẹyọ́ latari àrùn tńkí geṣe bii iwà búburú tàbí ikùnà ọ̀bí lati kọ ọmọ́ daradara. Àwọn ọmọ́de ti wọn ni tńkí yẹ kí ó ṣiṣẹ́ pèlu àwọn olupese ilera ati akóṣẹ́mọ́ṣẹ́ elétò èkọ́ lati kọ àwọn ilana fún ṣiṣakoso àrùn tńkí ní iyàrà ikàwé ati ní ilé-iwé.

Kíni Àjò TOURETTE ti ilẹ̀ AMẸRIKA?

A dáa sílẹ̀ ní ọdún 1972, Àjò Tourette ti ilẹ̀ Amẹrika (èyítí a mò sí Àjò tí ní sí Tourette Syndrome, tàbí TSA) jẹ̀ àjò tó fi ara rẹ̀ jìn lati mú ayé dára síi fún gbogbo ẹni tí àiléra Tourette Syndrome tàbí àwọn Íṣiṣẹ́gbòdì tîkì ní yọ lẹnu. Àjò àkókọ tó wà jákèjádò orilẹ̀ ede tó ní ṣiṣẹ̀ sin agbègbè, Àjò naa ní ṣiṣẹ̀ lati ṣe àgbéga ìmọ̀, wọn maa ní ṣe iwádíí ijínlẹ̀, wọn sì tún maa ní pèsè àtìlẹ̀yìn àtìgbàdégbà fún awọn alaisan ati awọn ẹbí wọn. Àjò Tourette Association ní ṣe itọ̀sọ̀nà fún ẹ̀ka mejilẹ̀ogbọn (32) ati àwọn egbé alátìlẹ̀yìn tó lé ni oṣorin (80) jákèjádò orilẹ̀-ede. Fún àlàyé lẹ̀kúnrẹ̀ lori Tourette ati Íṣiṣẹ́gbòdì Tîkì, pe 1-888-4TOURET, ṣàbẹ̀wò sí www.tourette.org, kí o sì tẹ̀lẹ̀ Ẹgbé Tourette lori Facebook, Twitter, Instagram, ati YouTube.

Àwọn àlàyé tí a pèsè ninu iwé yii wáyé nípasẹ̀ àtìlẹ̀yìn/Nọmba Adehun ifowosowopọ̀ INU38DD005375-01-00 lati Ile-iṣẹ̀ fún Íṣàkóso ati Ìdènà Àrùn (CDC). Àwọn ohun tí a kọ̀ sinu iwé jẹ̀ ojúṣe tí àwọn òhàkòwé nikan ati pé kíí ṣe èròígbà àjò CDC. Àwọn àlàyé tó wà ninu iwe yii wà fún itọ̀kasi ati ilò awọn akóṣẹ̀mọ̀ṣẹ̀ onisegun nikan. A fi iwé yii han pèlú àṣẹ̀ lati ọwọ̀ awọn òhàkòwé.

Ìtanilólobó. Ìwádíí. Àtìlèyìn.

42-40 Bell Blvd., Suite 205, Bayside, NY 11361 Tourette.org 888-4TOURET

